

Питання кримінального судочинства

Басиста І. В.

Окремі аспекти генезису рішень слідчого

УДК 343.132

У словнику російської мови рішення трактується як "твердий намір зробити щонебудь; висновок, результат, який досягають суб'єкти, обговоривши, обміркуювавши щонебудь" [1, С. 677].

О. І. Ларічев правильно вказує, що рішення завжди відображає позицію людини з певного питання. Процеси прийняття рішень, що розуміються як вибір однієї з декількох можливих альтернатив, пронизують усе людське життя. Більшість рішень ми приймаємо без роздумів, тому що існує автоматизм поведінки, вироблений багаторічною практикою. Є рішення, яким ми не надаємо особливого значення, і тому майже не замислюємося при здійсненні вибору своєї поведінки. Але існують так звані проблеми унікального вибору, вирішуючи які людина відчуває болісні роздуми [2, С. 5].

У залежності від сфери життєдіяльності суспільства і наук, що у цій сфері функціонують, у поняття рішення різними авторами вкладається різний зміст.

Ю.А Тихоміров зазначає, що вивчення положень різних наук, що стосуються даної теми, дозволяє дійти до висновку, що головним для характеристики сутності будь-якого рішення є те, що кожне з них є вольовим, свідомим актом вибору конкретним суб'єктом на підставі наявної в його розпорядженні інформації напрямків майбутньої поведінки для оптимального вирішення конкретного завдання шляхом адекватних способів та засобів досягнення поставлених цілей. Власне кажучи, прийняття рішення - це вибір альтернативи, тобто визначення того, як треба діяти в даному конкретному випадку, якому варіанту поведінки віддати перевагу, щоб досягти поставленої мети. Отже, рішення - це "один з необхідних елементів конкретної вольової дії, що полягає у виборі мети дії і способів її досягнення" 3, С. 23, 24 .

Н. В. Глинська посилається на те, що ряд авторів цілком слушно розглядають кримінально-процесуальні рішення як процесуальні акти, у яких завжди містяться відповіді на правові питання, що виникають під час провадження по справі [4, С. 19-20].

Розглянувши сутність процесуального акта, слід зазначити, що в юридичній літературі це явище трактується по різному. Такі вчені як М. С. Строгович , В. Г. Лукашевич , С. Ф. Шумілін , Н. Г. Муратова розглядають процесуальний акт як дію учасників процесуальної діяльності, втілену в процесуальну форму і закріплену в процесуальному документі.

Інші автори – М. І. Бажанов, В. С. Зеленський, П. С. Елькінд трактують процесуальний акт як документ, що видається державними органами, що ведуть кримінальний процес.

Ю. В. Манаєв підкреслює, що названий документ складається або вноситься в результаті діяльності зазначених органів, у встановленій законом процесуальній формі й містить у собі певне рішення по справі або констатує хід чи порядок провадження слідчих дій [12, С. 7].

А. Я. Дубинський та С. С. Тюхтенев дотримуються третьої точки зору, відповідно до якої під процесуальними актами необхідно розуміти і процесуальні дії, і процесуальні документи.

Н. В. Глинська безпідставно вказує, що у кримінальному процесі дієсно є й акти-дії, й акти-документи, що вірно не тільки фактично, але і цілком відповідає етимологічному значенню терміна "акт". Таким чином, викладений розподіл актів на дії і документи можливий, з одного боку, на підставі їх індивідуальної визначеності, а з іншого, - з урахуванням їх форми і змісту. У контексті теми даного дослідження важливо звернути увагу на те, що у кримінальному процесі акти-документи виражаються зовні в особливій процесуальній формі з чітко позначеним індивідуальним найменуванням. На відміну від зазначених документів, акти-дії вчиняються фактично на підставі рішень, на частіше не втілених у письмову форму. Про те, що такі рішення приймаються, можна судити лише виходячи з факту здійснення і отримання результатів провадження конкретної слідчої або іншої процесуальної дії. Наприклад, прийняття слідчим рішення про проведення очної ставки не знаходить висвітлення в попередньо складеному письмовому документі-рішенні. Про те, що провадження її здійснене на підставі раніше прийнятого ним рішення, стає очевидним із самого факту і результатів проведеної слідчої дії - очної ставки (статті 172,173 КПК) [4, С. 20-21].

На запитання, які ж ознаки документального акта є істотними для їх обов'язкового включення у визначення кримінально-процесуального рішення, Н. В. Глинська цілком логічно наводить перелік, розроблений П. А. Лупинською, а саме:

1) Кримінально-процесуальні рішення мають *правовий характер* і містять відповіді на правові питання, що виникають у ході провадження по справі. Саме ця риса і відрізняє їх від інших видів процесуальних актів, що складаються у сфері кримінального судочинства, - від протоколів. Останні покликані засвідчити хід і результати провадження процесуальних дій органів, що ведуть кримінальний процес.

2) Кримінально-процесуальні рішення мають *державно-владний характер*, який полягає в тому, що останні можуть бути винесені тільки спеціально уповноваженими державними органами і посадовими особами в межах їх компетенції, і містять владне веління органів держави, породжують, змінюють або припиняють кримінально-процесуальні відносини, підтверджують наявність або встановлюють відсутність матеріально-правових відносин.

3) Кримінально-процесуальним рішенням є властивий *владно-розпорядницький характер*, який виявляється в тому, що в прийнятих актах не тільки реалізуються владні повноваження суб'єктів, котрі ведуть процес, але і містяться певні вказівки, владні розпорядження, що детермінують поведінку інших учасників процесу. Як справедливо відзначено С. С. Алексєєвим, "у цьому міститься те головне, вирішальне, що характеризує рішення з погляду на його сутність та значення як рішення "управлінського" порядку".

4) Істотною ознакою кримінально-процесуальних рішень є їх *загальнообов'язковий характер*, що виражається в обов'язковості приписів рішення для виконання усіма фізичними і юридичними особами, яких вони стосуються. Причому обов'язковий характер зазначених актів поширюється не тільки на індивідуально-визначених

адресатів. Названі рішення мають обов'язкове значення для всіх органів, що забезпечують їх виконання, а також для інших установ, підприємств, організацій і осіб, діяльність яких якоюсь мірою стикається з ними. Крім того, відповідні рішення обов'язкові і для самих правозастосовчих органів, які повинні дотримуватися своїх власних актів, вживати необхідних заходів для їх виконання і при винесенні будь-яких інших рішень обов'язково враховувати раніше прийняте рішення по даній кримінальній справі.

5) Слід відзначити і таку істотну властивість кримінально-процесуальних рішень, як їх *пізнавально-посвідчувальний* характер. Останній полягає в тому, що будь-яке рішення не лише виражає певний рівень пізнання тих чи інших обставин конкретної кримінальної справи на момент його винесення, але і фіксує у своєму змісті результати досягнутого рівня пізнання.

6) Кримінально-процесуальні рішення мають *спонукальний, ініціюючий характер*, тому що вони спонукають відповідних фізичних або юридичних осіб до здійснення певних юридично значущих дій або до стримування від їх здійснення.

7) Кримінально-процесуальні рішення повинні бути винесені своєчасно, у *встановленому законом порядку і мати встановлену законом форму*.

8) І, нарешті, кримінально-процесуальні рішення завжди спрямовані на вирішення конкретних *кримінально-правових, кримінально-процесуальних і кримінологічних завдань* [15, С. 86-88].

Оскільки йдеться про ознаки одного й того ж явища - кримінально-процесуального рішення, як відзначає Н. В. Глиньська, то правомірно зробити важливий у практичному плані висновок не тільки про взаємозв'язок рішень, але і про взаємозалежність останніх. Більш того, тільки їх об'єктивна єдність забезпечує повноту якісної визначеності явища, що розглядається. Узагальнення ж перерахованих ознак кримінально-процесуального рішення, дозволяє сформулювати його визначення.

Кримінально-процесуальне рішення - це виражений у встановленій законом формі індивідуальний правозастосовчий акт, в якому компетентні державні органи і посадові особи у встановленому законом порядку з метою вирішення правових і кримінологічних завдань кримінального судочинства, надають відповіді на питання, що виникли по справі, і виражають владне волевиявлення про дії або бездіяльність, що впливають із встановлених на момент винесення рішення фактичних обставин справи і приписів чинного законодавства [4, С. 24].

Як вірно вказує Ю. І. Новік, будь-який вид практичної діяльності може розглядатися як процес підготовки, прийняття і реалізації рішень [16, С. 3].

А. Я. Дубинський констатує, що це цілком відноситься і до процесуальної діяльності слідчого. У ході перевірки заяв і повідомлень про злочини й у процесі розслідування він оцінює інформацію, що надійшла, приймає відповідні рішення й організує їхнє виконання. Рішення слідчого, як і всі рішення в кримінальному судочинстві, багатоаспектні. Для того щоб скласти точне уявлення про сутність процесуальних рішень слідчого, необхідно розглянути це поняття з різних сторін, використовуючи дані таких наук, як загальна теорія держави і права, логіка, психологія, криміналістика й ін. Вказаний автор піддає критиці загальне визначення рішення дане у Великій Радянській Енциклопедії, де рішення характеризується як дія з необхідних моментів вольової дії, яка складається із вибору мети дії і способів її досягнення. Вольова дія передбачає попереднє усвідомлення мети і засобів дії, уявне здійснення дії, що передує фактичній дії, уявне обговорення всіх за і проти. Цей процес закінчується ухваленням рішення. А. Я. Дубинський, погоджуючись із Р. С. Белкіним відзначає, що наведене визначення має явне "психологічне забарвлення" і такий підхід до визначення поняття

рішення характерний для розробки психологічної проблематики прийняття рішень та викликаний виділенням психології у самостійну науку [13, С. 10-11].

А. Я. Дубинський схильний вважати, що у кримінальному судочинстві рішення слід розглядати як продукт свідомої діяльності людини. З цієї позиції він погоджується із П. А. Лупинською, яка справедливо розцінює їх як різновид управлінських рішень, що дозволяє більш рельєфно узяти соціальне значення процесуальних рішень, виявити в них ті принципово важливі властивості, що характерні для всіх рішень у сфері соціального управління [13, С. 11-12].

На відміну від тези А. Я. Дубинського про те, що тривалий час спостерігається стан "процесуального нігілізму", який виражається у недооцінці ролі і значення потреб процедурно-процесуального регулювання [13, С. 12-13] на сьогоднішній день ми можемо констатувати той факт, що кожна із наук за допомогою властивого їй інструментарію має власні, ґрунтовні глумачення поняття рішення. У кримінально-процесуальному праві є теж ряд наукових праць, що присвячені означеній проблематиці. Але слід повною мірою погодитися із тезою А. Я. Дубинського про те, що як і в 80-х роках [13, С. 13] так і сьогодні у загальнотеоретичній літературі зовсім мало уваги приділено такому різновиду правозастосовчих актів, як слідчі, а це часто сприяє низці проблем у наукових поглядах та правозастосовчій діяльності.

1. Ожегов С. И. Словарь русского языка / Под ред. докт. филолог. наук, проф. Н. Ю. Шведской. 16-е изд. М.: Русский язык, 1991. – 917 с.
2. Ларичев О. И. Наука и искусство принятия решений. М.: Просвещение, 1979. – 200 с.
3. Тихомиров Ю. А. Управленческое решение. М.: Наука, 1972. – 288 с.
4. Глинська Наталя Валеріївна. Обґрунтування рішень у кримінальному процесі: Дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2003. – 238 с.
5. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса. М.: Наука, 1968. Т.1. – 470 с.
6. Лиеде А. Лукашевич В. Законность и обоснованность привлечения к уголовной ответственности // Вопросы уголовного права, процесса и криминалистики. №247. Рига, 1968. – С. 149-163
7. Гриненко А. В. , Кожевников Г. К. , Шумякин С. Ф. Принцип презумпции невиновности и его реализации в досудебном уголовном процессе. Харьков: Консум, 1997. – 97 с.
8. Муратова Н. Г. Процессуальные акты органов предварительного расследования. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1989. – 120 с.
9. Бажанов М. И. Законность и обоснованность основных судебных актов в советском уголовном судопроизводстве: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харьков, 1967. – 34 с.
10. Зеленецкий В. С. Возбуждение уголовного дела. Харьков: Изд-во "Крим Арт. 1998. – 340 с.
11. Элькин П. С. Толкование и применение норм уголовно-процессуального права. М.: Юрид. лит., 1967. – 192 с.
12. Манаев Ю. В. Процессуальные решения следователя: Виды, гарантии законности и обоснованности, рекомендации по составлению. Волгоград, 1979. – 96 с.
13. Дубинский А. Я. Исполнение процессуальных решений следователя: правовые и организационные проблемы. Киев: Наукова думка, 1984. – 146 с.
14. Тюхтенев С. С. Акты предварительного расследования и основные требования к ним в советском уголовном процессе: Автореф. дис.... канд. юрид. наук. М., 1972. – 192 с.
15. Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве: Их виды, содержание и формы. М.: Юрид. лит., 1976. – 168 с.

16. Новик Ю.И. Научные основы принятия тактических решений при производстве следственных действий: Автореф. дис... канд. юрид. наук.— Минск, 1979, с. 3.

Басиста І. В. Окремі аспекти генезису рішень слідчого

Дана стаття присвячена аналізу історичних передумов виокремлення рішень слідчого в окремий інститут серед інших видів управлінських рішень. Проблемним аспектом також є розуміння поняття рішення слідчого.

Ключові слова: слідство, слідча діяльність, слідчий, процесуальне рішення, тактичне рішення.

Басиста И. В. Некоторые аспекты генезиса решений следователя

Данная статья посвящена анализу исторических предпосылок выделения решений следователя в отдельный институт среди других видов управленческих решений. Проблемным аспектом также является понимание понятия решения следственного.

Ключевые слова: следствие, следственная деятельность, следователь, процессуальное решение, тактическое решение.

Basysta I.V. Separate Aspects Of The Genesis Of The Decisions Of The Coroner

Given article is dedicated to analysis of the history premises of the separation of the decisions of the coroner in separate institute amongst the other type of the management decisions. The Problem-solving aspect also there is understanding the notion of the decision of the coroner.

Keywords: effect, investigation activity, coroner, procedure decision, tactical decision.

Герасимчук О. П.

Участь потерпілого в апеляційному провадженні у кримінальній справі

УДК 343.156

Апеляційне провадження — це самостійна стадія в українському кримінальному процесі, суть якої полягає у перегляді вироків і постанов (ухвал) місцевого суду, які не набрали законної сили, з метою перевірки їх законності, обґрунтованості та справедливості шляхом перегляду постановлених апелянтами під сумнів обставин і судових дій, яке здійснюється апеляційним судом за правилами, передбаченими у главах 29 і 30 КПК України [1; с. 138]. Стадія апеляційного розгляду справи та реалізація на ній прав учасників кримінального судочинства неодноразово ставали об'єктами наукових досліджень [2; с. 533—547, 3, 4].

До кола суб'єктів, які мають право подати апеляцію, включені як потерпілий, так і його представник. Пункт 9 статті 348 КПК України обмежує право оскарження потерпілого та його представника в частині рішення суду першої інстанції, що стосується інтересів потерпілого, і до того ж в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції. На нашу думку, обмеження потерпілого та його представника вимогами, які заявлялись потерпілим у суді першої інстанції, не є виправданим. Потерпілий може змінити свою думку щодо заявлених раніше вимог, зменшити їх обсяг чи, навпаки, збільшити, бо до розгляду справи апеляційним судом можуть з'явитися нові обставини. Не виключається ситуація, коли потерпілий в суді першої інстанції взагалі не заявляв ніяких вимог (наприклад, не брав участі в судовому розгляді з тих чи інших причин). Буквальне ж тлумачення статті 348 КПК України позбавить його права на апеляційне оскарження.